

УДК 1(377.015.311:342.721)
DOI 10.35423/2078-8142.2023.1.1.3

Р. Г. Драпушко,
проректор Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна
e-mail: ronadr1502@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3089-5349>;

О. Є. Ільюк,
аспірант Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна
e-mail: ilyuk1987@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0796-8797>

СТАНОВЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ЯК ТЕОРЕТИЧНОЇ ОСНОВИ ОСОБЛИВОГО РОЗУМІННЯ СВОБОДИ

Свобода постає як добра воля і вільний вибір громадянина, коли він виявляє себе як волонтер. Крім того, волонтерство завжди спрямоване на спільне благо і є важливою і відповідальною роботою, попри те, що до неї не може бути примусу. Назріло осмислення того, що волонтерство присвячене не супутнім або другорядним суспільним справам, як-то, наприклад, піклування про хворих вуличних тварин або екологічні рухи, але стосується самого сенсу суспільного життя як щирого прагнення творити добро для інших і піклуватися про створення спільного блага, незважаючи на меркантильний інтерес та егоїстичні мотиви. Волонтерство зазвичай, що найважливіші речі у взаємодії з іншими людьми не можна виміряти грошима чи домаганнями влади. Історія філософії додає важливі сенси до осмислення специфічної свободи, як вона себе врешті-решт проявляє у волонтерському русі. Філософія волонтерського руху – це практична філософія свободи. Слід

здійснити філософське переосмислення досліджень свободи людини як громадянина і як учасника інших соціальних взаємин, яке було здійснене в історії філософії з найдавніших часів. У цій статті лише позначено пунктиром основні ідеї, які мають значущість для філософії волонтерського руху сьогодні і які було сформульовано у різний період класиками філософської думки у світі і в Україні. В античності важливими є концептуалізації свободи Сократом та його послідовниками, а також представниками епікуреїзму та стоїцизму, у Середні віки – Святим Августином, Томою Аквінським, згодом – Мартином Лютером і Еразмом Ротердамським, у Новий час – концепції громадянських свобод Томаса Гобса, Жан-Жака Русо та інших, у філософії німецького ідеалізму важливим є зв'язок свободи і свідомості, у філософії лібералізму та прагматизму виявлено інституційні засади свободи, сучасна політична філософія розкриває зв'язок свободи особистості та її роль у розвитку громад. Дослідження свободи відіграють важливу роль у розвитку української філософії щонайменше від Григорія Сковороди. Сучасні дослідники присвятили темі волонтерства дослідження у царині психології, соціальної роботи, політології та інших соціальних та гуманітарних наук, тоді як філософські дослідження свободи під кутом зору аналізу волонтерського руху лише починаються.

Ключові слова: філософія волонтерського руху, волонтерство, свобода, добра воля, вільний вибір.

Свобода є ключовим концептом у філософії волонтерського руху, адже він був би неможливим без доброї волі, яка є одним з основних проявів свободи у поведінці і мисленні людини. Особливої суспільної гостроти тема волонтерства в Україні набула з початком збройної агресії росії проти України, коли з 2014 р. спротив цій агресії був системно забезпечений майже на рівних із зусиллями державних інституцій також і широким громадським волонтерським рухом, який спонтанно поширився в Україні. Певні окремі, але теж доволі широкі прояви волонтерства і раніше спостерігалися у діяльності окремих правозахисних, природоохоронних, релігійних та інших організацій. Також щоразу піднімалася хвиля волонтерського руху під час революцій у новітній історії України –

у 1990, 2004, 2013 роках. Однак максимального свого прояву в нашій державі волонтерський рух отримав як складова загальносуспільного українського спротиву у сучасній війні росії проти України після 24 лютого 2022 року. Усе це актуалізувало і наукову затребуваність дослідження волонтерства і, передусім, його концептуальних засад, які якнайкраще може досліджувати саме філософія.

Філософія і практика доброї волі

Волонтерство постає як системний соціокультурний феномен, який інтегрував найкращі традиції діяльного виявлення громадянських чеснот, які отримали своє концептуальне осмислення з найдавніших часів. У працях Плутарха [26] і Конфуція [19], а ще раніше – у давньоіндійських та давньоєгипетських текстах зустрічаємо не лише політичну й моральну оцінку різних громадянських вчинків, а й філософське осмислення тих підстав, які спонукали тих чи інших героїв чи анти-героїв певним чином проявляти себе. Виявляється, що за подібних обставин різні люди здійснювали різний моральний і суспільно значущий вибір, тож причиною такого вибору були не зовнішні обставини, а внутрішня налаштованість, бажання щось одне утвердити, а дещо інше відкинути і заперечити. Таким чином, формується уявлення про волю як самоврядну, як про джерело нової реальності. До того ж добра воля не лише породжує те, чого раніше не було, а переважно спрямована на творчість, на соціальне конструювання, на надання блага для інших людей, нерідко – навіть на самопожертву, тоді як зла воля завжди спрямована на обмеження, ламання іншої волі, деструкцію, утвердження себе за рахунок інших.

Волонтерство ніколи не пов'язують з проявами злої волі, сваволі, протистояння суспільству. Наприклад, бунт проти Бога – чи радикальний, чи навіть богоборство – не називали чимось подібним до волонтерства і не оцінювали як дещо, що заслуговує на виправдання, але як те, що отримало осуд. Бог як втілення долі народу і символ підкорення народу певній єдиній волі позначає шлях прийняття цієї долі як благословенний і праведний. Лише ко-

ли ангел благословив Якова, той зміг помиритися з братом, якого свого часу ошукав. Коли Сократ повстав проти законів Афін, його позицію згодом все ж частково виправдали, але спочатку позицію Сократа засудили, до того ж доволі жорстко, і Сократ прийняв добровільно смерть [24]. Властиво, що добровільною виявилася саме смерть Сократа – тобто те його рішення, в якому він підкорився полісу, а не та його поведінка, якою він виступав проти звичаїв своїх співгромадян, адже тут він скоріше випробовував їхнє терпіння.

Таким чином, волонтерство завжди є не лише діяльністю добровільною, а й, насамперед, виявом доброї волі, тобто є свідомо спрямованим на благо суспільства. Ось як щодо українських волонтерів відзначають П. Горінов та Р. Драпушко: «Визначальним є принцип добровільності, оскільки волонтер діє за покликом душі та серця, з прагненням бути корисним, відчуттям гордості та самодостатності, необхідності реалізувати власну громадянську позицію та засвідчення приналежності до когорти українців, об'єднаних у вирішенні певної суспільно важливої проблеми» [13, с. 7]. Це не завжди означає лояльність до держави, однак завжди є проявом патріотизму, альтруїзму, спонсорування.

Дехто може зауважити, що інколи на волонтерській діяльності можна професійно заробляти. Однак ніхто не зможе заперечити, що ті, хто збагачення розглядає як мету, а волонтерство – як засіб для її досягнення, автоматично перестають бути волонтерами. Так, вітчизняні науковці у своїй переважній більшості підкреслюють, що волонтерська діяльність є не лише добровільною, а й безкорисливою [13, с. 9–12]. Із цим важко не погодитися. Адже волонтер допомагає не заради грошей, він передусім інвестує свій час, свої зусилля, свою творчість, інші свої ресурси у спільну справу – і розраховує, що основна віддача від цих інвестицій прийде іншим людям, спільноті, суспільству, а вже лише завдяки цьому, і внаслідок цього, і самому волонтеру – можливо, але не обов'язково, до того ж не обов'язково у грошовому еквіваленті. Волонтер передусім покращує соціальне довкілля, зокрема й насамперед, власне соціальне довкілля. Якщо взяти до уваги цінності

суспільства спільного добробуту, наприклад, соціал-демократичну версію такого суспільства, яку класично аналізував Госта Еспін-Андерсен [43], або, наприклад, східну версію такого суспільства, втілену у концепції «буддистської економіки» [47], то такий підхід не є виявом якоїсь дивакуватості й утопізму, а навпаки – проявом високої громадянської свідомості, суспільної солідарності і соціальної раціональності.

Утім, до волонтерської діяльності не можуть бути байдужими і залишатися осторонь ні держава, ні громадянське суспільство. Деякі автори прямо визнають волонтерство роботою, а не довільним заняттям. Так, український психолог В. Скиданович відзначає, що волонтерство – це «робота, а не гра» [31, с. 64]. Таке протиставлення, втім, не є достатньо коректним, адже вітчизняні філософи вже давно виявили як серйозність ігрової методології, так і насиченість усього спектру суспільної діяльності ігровими практиками [5].

Тут варто скоріше наголошувати на тому, що волонтерство заслуговує на підтримку держави і приватної ініціативи як постійний вид діяльності, тобто такий, що має забезпечувати волонтерів матеріально. Варто задуматися над тим, щоб волонтери хоча б не втрачали від того, що займаються суспільно корисною справою, щонайменше на період надзвичайного стану, який може виявитися і доволі тривалим. Йдеться не лише про певну, хоча б мінімальну, винагороду за роботу, а й про деякі соціальні гарантії, скажімо, нарахування волонтерам стажу роботи, який враховуватиметься під час нарахування пенсії тощо.

У чому ж відмінність волонтерства як роботи від інших видів праці? Передусім, суто формально, волонтерська робота не має сплачуватися за тим самим принципом, як інші види роботи: не має бути суттєвої диференціації в оплаті праці залежно від стажу роботи, адміністративної позиції та інших формальних критеріїв. Натомість певна диференціація в оплаті праці доречна за принципом вищої оплати більш ризикованих і небезпечних для життя і здоров'я волонтера видів діяльності. По-друге, рівень оплати праці волонтера все ж має забезпечувати його базові потреби – волонтер

не має бути матеріально уполісдженим внаслідок здійсненого ним вибору суспільно корисної діяльності. Нарешті, волонтерство – це діяльність, яка, на нашу думку, чи не найбільше заслуговує на додаткове нерегулярне винагородження за виконану роботу. Інша річ, що самі волонтери можуть перенаправляти частину цієї додаткової винагороди на потреби своїх підопічних з волонтерської діяльності.

Утім, визнання волонтерства роботою більшою мірою покликане не так забезпечити матеріальний добробут волонтера, як гарантувати йому інституційну підтримку в усіх її проявах – від сприяння волонтерській діяльності з боку інших соціальних інститутів і до поглиблення інституалізації самої волонтерської діяльності. Така інституалізація в окремих її проявах відбувається у різних суспільствах з найдавніших часів (у рамках меценатства можновладців і заможних громадян, соціального піклування церкви, соціальної підтримки з боку корпорацій тощо), однак повномасштабна і системна інституалізація волонтерства відбувається лише в останнє століття. І саме така інституалізація створює соціальний запит на переосмислення феномена свободи під кутом зору волонтерської діяльності і, передусім, реконструкції становлення особливого, волонтерського розуміння свободи.

Історичне становлення волонтерської концепції свободи

Сам феномен доброї волі як прояву свободи людини був доволі глибоко досліджений ще з часів античності. Довільний вибір людини досліджували софісти, а Сократ надав йому моральне призначення, визначивши тим самим найбільш гідне і належне застосування людської сваволі. Розмаїті версії морального застосування свободи людиною запропонували учні Сократа – Діоген, Аристип, Платон та ін. Кожен з них по-своєму на практиці реалізував той потенціал вільної діяльності для визначення свого життєвого шляху, який концептуально відкрив для них Сократ. Дещо згодом для обґрунтування свободи вибору людиною свого життєвого шляху Епікур змінив основи вчення Демокріта про атоми, надавши їм право вільно відхилятися у траєкторії свого руху

[37]. Згодом, Цицерон [41] і Сенека, Епіктет і Марк Аврелій здійснили суттєвий розвиток у розуміння змісту людської свободи і природності реалізації її людиною як класичну позицію античної філософії.

Глибоко проаналізували моральну сторону застосування людиною своєї свободи християнські мислителі у період від філософії апологетів і отців церкви, через схоластику і до містики пізнього Середньовіччя і гуманістичної філософії Відродження. Найбільш значущими тут були вчення Св. Августина про людську свідомість як основу для творення соціального часу [30], Св. Томи Аквінського – для раціонального обґрунтування застосувань людської свободи [35], а також полеміка між Мартином Лютером як прихильником радикального провіденціалізму та Еразмом Ротердамським як захисником «закону природи» в якості основи особистої свободи [15]. Середньовічна філософія тим самим не лише встановлювала межі людській свободі, апелюючи до Божої волі, а й виявляла потенціал самої людини як здатної варіативно реалізовувати Божий задум. Відповідно, волонтерство постає не лише як виконання Божої волі, а і як результат творчого підходу самої особистості до сумлінного й ініціативного виконання цієї волі.

Нового імпульсу, але вже акцентованого на соціальний контекст, вчення про свободу людини дістало у філософії Нового часу – передусім, у творах Томаса Гобса, присвячених визначенню природи громадянства [11], Джона Лока – у розвитку уявлень про підстави реалізації громадянином своєї свободи [20], які розвинули деякі ідеї середньовічної філософії права, представлені, зокрема, у філософії війни та миру Марсілія Падуанського, котрий наголошував на праві і свободі повстання проти несправедного правителя, та Гуго Гроція, який обґрунтував поняття справедливої війни [44]. У філософії Просвітництва підноситься роль особистості у прийнятті рішень (так, І. Кант зобов'язує людину «мати мужність керуватися власним розумом» [45]). Також у цей період поглиблено розробляють інституційні засади забезпечення реалізації людиною своєї свободи (зокрема, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Русо [28] та ін.).

Важливу роль для розуміння самодостатності людської волі відіграла філософія німецького ідеалізму. Й. Фіхте загострив роль самосвідомості у становленні ідентичності особистості і нації [39]. Ф. Шелінг системно обґрунтовував об'єктивні підстави для реалізації людиною своєї свободи [4]. Г. Гегель заклав засади філософсько-правової концепції свободи [10]. Не можна не визнати також і заслуги критиків німецького ідеалізму, таких як Л. Фюрбах, який демістифікував прояви людської свободи [42], А. Шопенгауер, котрий утверджував примат волі у творенні реальності [38], М. Штірнер, який абсолютизував автономію індивіда у прийнятті рішень щодо власного життя [46].

Особливо важливим для розуміння свободи волонтерського руху є становлення і розвиток філософії лібералізму. Тут можна акцентувати передусім на: пов'язуванні свободи із досягненням особистого блага у Дж. С. Міля [22], виявленні пріоритетної значущості суспільного визнання для реалізації індивідом своєї свободи М. Вебер [7] та інші. Не менш важливий внесок у розуміння соціальних підвалин людської свободи надало виникнення філософії соціальної емансипації. Тут заслуговують на увагу визначення творчої праці як сутнісної реалізації людської свободи К. Марксом [21], заклик до збереження природної простоти і щирості як справжньої свободи на противагу штучним цивілізаційним обмеженням свободи Д. Торо [36], піднесення ролі соціальної критики Ф. Ніцше [23] та інтелектуальні здобутки інших захисників прав людини як реалізації її свободи.

Важливу роль для становлення і розвитку філософії волонтерського руху відіграла філософія прагматизму. Прагматичне ставлення до справи зовсім не тотожне ставленню меркантильному: прагматизм орієнтує зовсім не обов'язково на максимізацію фінансової і загалом матеріальної віддачі від здійсненої роботи – ключовим для прагматизму є поняття практичного успіху, а сам успіх може бути витлумаченим по-різному. У такому розумінні волонтерська діяльність може поставати дуже прагматичною, адже людина врешті-решт отримує не лише високу суспільну оцінку своєї діяльності, а й практичні еквіваленти цієї високої оцінки. За-

гальновідомо, наскільки покращує резюме кожного претендента на будь-яку посаду наявність у нього досвіду волонтерської роботи. Саме тому важливим є аналіз ціннісної мотивації поведінки людини, яку здійснювали такі класики філософії прагматизму, як Дж. Д'юї [14], В. Джеймс, Р. Рорті [27] та ін.

Важливі аспекти волонтерства проаналізовано також у філософії екзистенціалізму, передусім у працях і художніх творах А. Камю, присвячених наполегливості у подоланні абсурдності суспільного довкілля [16], та дослідженнях свободи Ж.-П. Сартра, у яких він доводить першорядність здійснення особистого вибору, який має домінувати над будь-якими суспільними нормами [29].

У сучасній політичній філософії важливу роль відіграє полеміка щодо значущості громадянської активності між представниками філософії лібералізму і філософії комунітаризму, яка виявляє діалектичний взаємозв'язок між інституційним здійсненням особистістю власної свободи (Дж. Ролз [26], Р. Нозік, М. Волцер та інші [18]) і гарантованим забезпеченням цього здійснення завдяки підтримці соціальних спільнот (Ч. Тейлор [33], В. Кімліка [17] та ін.).

Українська традиція філософського осмислення громадянської свободи та волонтерства

В Україні наявні власні традиції філософського дослідження свободи: передусім, це філософія Григорія Сковороди [32], а також ідеї вільнодумства Тараса Шевченка, вільної праці – у Івана Франка, політичного визволення – у працях українських політичних філософів кінця ХІХ – початку ХХ ст. Д. Донцова, М. Міхновського, В. Липинського та ін.

Нового імпульсу дослідження філософії свободи, філософії лібералізму, філософських засад розвитку громадянського суспільства отримало в незалежній Україні.

Водночас спеціалізованих досліджень з теми волонтерського руху дуже мало. Серед них переважають праці із *соціальної роботи* (Т. Волковницька [9], С. Харченко та ін. [40]), *педагогіки* (А. Аніщенко [1], Е. Балашов [2], Т. Ткачук [34] та ін.), *психології*

(І. Ващенко [6], Т. Войцях [8] та ін.). Можна також назвати праці, присвячені волонтерській справі у політичній науці (К. Беспалова [3], О. Гордилова [12] та ін.). Однак, власне у філософії серед вітчизняних дослідників можна знайти лише поодинокі дослідження. Важливий прорив у цьому напрямі являє собою монографія Ростислава Драпушка і Павла Горінова «Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження» [13]. Автори узагальнюють досягнення правової думки щодо засад волонтерського руху і завдяки цьому виходять на рівень філософської концептуалізації, яка торкається передусім практичних аспектів реалізації волонтерами свого бачення свободи.

Таким чином, волонтерство постає як важлива складова суспільного життя, як вияв найкращих громадянських чеснот, а також як новий соціальний інститут. Утім, витоки волонтерства можна простежити з давніх часів, а концептуалізацію тих духовних цінностей, які покладено в основу волонтерського руху, можна відстежувати в історії філософії – від її виникнення і до сучасності.

Попри наявність в Україні численних прикладних спеціальних наукових досліджень феномена волонтерства, центральний концепт свободи – таким, яким він постає у контексті проблематики волонтерського руху, – не отримав досі свого спеціального і розгорнутого дослідження. Це зумовлює потребу переосмислення концептуального потенціалу свободи як рушійної сили волонтерського руху засобами соціальної філософії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко А. П. Волонтерство у паліативній допомозі як засіб соціалізації молоді. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22, ч. 6. С. 211–216.
2. Балашов Е. Міжнародні студентські волонтерські обмінні програми як засіб самореалізації студентів. *Нова педагогічна думка*. 2012. № 1. С. 102–106.

3. Беспалова К. О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2012. № 3. С. 67–71.
4. Бойченко І. В. Шеллінг, Фридрих Вільгельм Йозеф. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.). Київ : Абрис, 2002. С. 719.
5. Бойченко М. *Гра як проблема соціальної філософії (методологічний аспект)*: дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1997. 189 с.
6. Ващенко І. В., Трубнікова О. А. Волонтерство як соціально-психологічна умова реалізації проектів розвитку локальної спільноти. *Вісник Національного університету оборони України.* 2011. Вип. 5. С. 99–105.
7. Вебер М. Три чисті типи легітимного панування / пер. з нім. О. Погорілого. *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика.* Київ : Основи, 1998. С. 157–172.
8. Войцях Т. В. Волонтерство як інноваційна форма в діяльності спеціалістів психологічної служби. *Педагогічний вісник.* 2011. № 3. С. 50–53.
9. Волковницька Т. М. Волонтерська діяльність як метод підготовки фахівців соціальної сфери. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія.* 2012. № 1. С. 144–149.
10. Гегель Г. В. Ф. *Основи філософії права, або Природне право і державознавство* / пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. Київ : Юніверс, 2000. 336 с.
11. Гоббс Т. *Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної.* Пер. з англ. Р. Димерець, В. Єрмоленко, Н. Іванова, Є. Мірошниченко, Т. Олійник. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с.
12. Гордилова О. Волонтерство і громадянське суспільство в Росії. *Політичний менеджмент.* 2008. № 6. С. 122–131.
13. Горінов П., Драпушко Р. *Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження*: монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
14. Дьюї Дж. *Демократія і освіта* / пер. з англ. І. Босак, М. Олійник, Г. Пехник. Львів : Літопис, 2003. 294 с.
15. Еразм Ротердамський. *Похвала глупоті. Домашні бесіди* / пер. з лат. В. Литвинова, Й. Кобова. Київ : Основи, 1993. 319 с.

16. Камю А. *Вибрані твори*: у 3-х т. Т. 3. Есе / упор. О. Жупанський. Харків : Фоліо, 1997. 623 с.
17. Кімлічка В. *Лібералізм і права меншин* / пер. з англ. Р. Ткачук. Харків : Центр освітніх ініціатив, 2001. 173 с.
18. Кіш Я. (упор.) *Сучасна політична філософія*: Антологія / пер. з англ. Київ : Основи, 1998. 575 с.
19. Конфуцій. *Бесіди і судження* / пер. з давньокит. Т. Рожко. Київ : Арій, 2015. 224 с.
20. Лок Дж. *Два трактати про правління* / пер. з англ. П. Содомора. Київ : Наш формат, 2020. 312 с.
21. Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 р. Маркс К., Енгельс Ф. *З ранніх творів*. Київ : Політвидав України, 1973. С. 481–597.
22. Міл Дж.Ст. *Про свободу; Роздуми про представницьке врядування; Поневолення жінок*: Есе. Київ : Основи, 2001. 463 с.
23. Ніцше Ф. *Ранкова зоря. Думки про моральні передсуди* / пер. з нім В. Кебуладзе. Київ : Темпора, 2018. 798 с.
24. Платон. *Апологія Сократа. Діалоги* / пер. з давньогр. Й. Кобів, Ю. Мушак. Харків : Фоліо, 2017. 405 с.
25. Плутарх. *Порівняльні життєписи* / пер. з давньогрец. Й. Кобів, Ю. Цимбалюк. Київ : Дніпро, 1991. 440 с.
26. Ролз Дж. *Теорія справедливості* / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ : Основи, 2001. 822 с.
27. Рорті Р. Постмодерністський буржуазний лібералізм / пер. М. Бойченка. Київ : Український філософський фонд, 1998. С. 5–13.
28. Русо Ж.-Ж. *Про суспільну угоду, або принципи політичного права* / пер. з фр. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с.
29. Сартр Ж.-П. Мухи. *Французька п'єса ХХ століття: театральний авангард*: збірник / упор. О. Буценко. Київ : Основи, 1993. С. 157–208.
30. Святий Августин. *Сповідь* / пер. з лат. Ю. Мушак. Львів : Свічадо, 2008. 356 с.
31. Скиданович В. Психологічна структура волонтерської діяльності студентів. *Збірник наукових праць: психологія*. 2018. Вип. 22. С. 62–68.
32. Сковорода Г. *Повна академічна збірка творів* / за ред. проф. Л. Ушкалова. 2-ге вид., стер. Харків : Видавець Савчук О. О., 2016. 1400 с.
33. Тейлор Ч. Що негаразд із негативною свободою. Лібералізм: Антологія / упор. О. Проценко, В. Лісовий. К. : Смолоскип, 2002. С. 603–620.
34. Ткачук Т. С. Ціннісно-гуманістичний потенціал волонтерства. *Наука і освіта*. 2011. № 2. С. 52–55.

35. Тома Аквінський. *Коментарі до Арістотелевої «Політики»* / пер. з лат. О. Кислюк. Київ : Основи, 2003. 794 с.
36. Торо Г. Д. *Волден, або Життя в лісах* / пер. з англ. Я. Стріха. Київ : Темпора, 2020. 432 с.
37. Тофтул М. Г. Епікур. Тофтул М. Г. *Сучасний словник з етики*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 132–135.
38. Тофтул М. Г. Шопенгауер Артур. Тофтул М. Г. *Сучасний словник з етики*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 397–399.
39. Фіхте Й. Г. Що таке народ у вищому розумінні цього слова / пер. з нім. Є. Поповича. *Націоналізм: антологія*. Київ : Смолоскип, 2000. С. 46–55.
40. Харченко С. Я., Песоцька О. П., Кратінова В. О. та ін. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні: наук.-навч.-метод. посіб. Луганськ : ДЗ «Луганський національний університет ім. Т. Шевченка», 2008. 319 с.
41. Цицерон М. Т. *Про закони. Про державу. Про природу богів.* / пер. з лат В. Литвинова. Апріорі, 2019. 392 с.
42. Ясь О. В. Фейєрбах Людвіг-Андреас. *Енциклопедія історії України*: Т. 10: Т-Я / редкол.: В. А. Смолій (голова). Київ : Наукова думка, 2013. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Fejierbakh_L
43. Esping-Andersen G. (1990). The Three Political Economies of the Welfare State. *International Journal of Sociology*. 20(3). P. 92–123.
44. Grotius H. *On the Law of War and Peace* / trans. from Latina. New York : Cambridge University Press, 2012. 508 p.
45. Kant I. Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? *Berlinische Monatsschrift*. 1784. № 12. P. 481–494.
46. Stirner M. *Der Einzige und sein Eigentum*. Göttingen : LIWI, 2020. 268 S.
47. Zinchenko V., Boichenko M. Buddhist economics as a return to a rational model of economic management. *The Journal of Philosophical Economics: Reflections on Economic and Social Issues*. 2022. XV(1). P. 227–244.

REFERENCES

- Anishchenko, A. P. (2012). Volunteering in palliative care as a means of youth socialization. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences*, 22(6), 211-216. [In Ukrainian].
- Balashov, E. (2012). International student volunteer exchange programs as a means of self-realization of students. *A new pedagogical thought*, 1, 102-106. [In Ukrainian].
- Bespalova, K. O. (2012). Motivational aspects of volunteering: experience of Western countries. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "KPI". Political Science. Sociology. Law*, 3, 67-71. [In Ukrainian].
- Boychenko, I. V. (2002). Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph. *Philosophical encyclopedic dictionary*. Shinkaruk, V. (Ed.). Kyiv: Abrys [In Ukrainian].
- Boychenko, M. (1997). *The game as a problem of social philosophy (methodological aspect)*. (Candidate dissertation). Kyiv Taras Shevchenko National University, Kyiv. [In Ukrainian].
- Vashchenko, I. V. & Trubnikova, O. A. (2011). Volunteering as a socio-psychological condition for implementation of local community development projects. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 5, 99-105. [In Ukrainian].
- Weber, M. (1998). Three pure types of legitimate rule. Pogorily, O. (Trans.). *Sociology. General historical analyses. Policy*. Kyiv: Osnovy, 157-172. [In Ukrainian].
- Voitsyakh, T. V. (2011). Volunteering as an innovative form in the activities of psychological service specialists. *Pedagogical bulletin*, 3, 50-53. [In Ukrainian].
- Volkovnytska, T. M. (2012). Voluntary activity as a method of training specialists in the social sphere. *Problems of social work: philosophy, psychology, sociology*, 1, 144-149. [In Ukrainian].
- Hegel, G. V. F. (2000). *Fundamentals of the philosophy of law, or Natural law and state science*. Osadchuk, R. & Kushnir, M. (Trans.). Kyiv: Universe. [In Ukrainian].

Hobbes, T. (2000). *Leviathan, or the essence, structure and powers of the ecclesiastical and civil state*. Dymyrets, R., Yermolenko, V., Ivanova, N., Miroshnychenko, T. & Oliynyk, T. (Trans.). Kyiv: Duh i Litera. [In Ukrainian].

Gordylova, O. (2008). Volunteerism and civil society in Russia. *Political management*, 6, 122-131. [In Ukrainian].

Horinov, P. & Drapushko, R. (2022). *Voluntary activity in Ukraine: socio-legal research*. Kyiv: State Institute of Family and Youth Policy. [In Ukrainian].

Dewey, J. (2003). *Democracy and education*. Bosak, I, Oliynyk, M. & Pehnyk, H. (Trans.). Lviv: Litopys. [In Ukrainian].

Erasmus of Rotterdam. (1993). *Praise of stupidity. Home conversations*. Litvynova, V. & Kobova, Y. (Trans.). Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].

Camus, A. (1997). *Selected works: in 3 volumes*, V. 3. Essay. Kharkiv: Folio. [In Ukrainian].

Kymlicka, W. (2001). *Liberalism and minority rights*. Tkachuk, R. (Trans.) Kharkiv: Center for Educational Initiatives. [In Ukrainian].

Kish, Y. (col.). (1998). *Modern political philosophy: Anthology*. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].

Confucius. (2015). *Conversations and judgments*. Rozhko, T. (Trans.) Kyiv: Ariy. [In Ukrainian].

Locke, J. (2020). *Two treatises on government*. Sodomora, P. (Trans.). Kyiv: Nash format. [In Ukrainian].

Marx, K. (1973). Economic and philosophical manuscripts of 1844. Marx, K. & Engels, F. (Trans.). In *From early works*. Kyiv: Polityvdav Ukrainy, 481-597. [In Ukrainian].

Mill, J. St. (2001). *About freedom; Reflections on representative governance; The Enslavement of Women: An Essay*. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].

Nietzsche, F. (2018). *Daybreak: Thoughts on the Prejudices of Morality*. Kebuladze, V. (Trans.). Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].

Plato. (2017). *Apology of Socrates. Dialogues*. Kobiv, Y. & Mushak, Y. Kharkiv: Folio. [In Ukrainian].

- Plutarch (1991). *Comparative biographies*. Kobiv, Y. & Tsymbalyuk, Y. (Trans.). Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian].
- Rawls, J. (2001). *Theory of justice*. Mokrovolskyi, O. (Trans.) Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
- Rorty, R. (1998). Postmodern bourgeois liberalism. Boychenko, M. (Trans.) In Rorty, R. & Kozellek, R. Kyiv: Ukrainian Philosophical Foundation, 5-13. [In Ukrainian].
- Rousseau, J.-J. (2001). The social contract, or Principles of political right. Khoma, O. (Trans.). Kyiv: Port-Royal. [In Ukrainian].
- Sartre, J.-P. (1993). Flies French play of the 20th century: theatrical avant-garde. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
- Saint Augustine. (2008). Confession. Mushak, Y. (Trans.). Lviv: Swichado. [In Ukrainian].
- Skidanovych, V. (2018). Psychological structure of student volunteering. *Collection of scientific works: psychology*, 22, 62-68. [In Ukrainian].
- Skovoroda, H. (2016). *Complete academic collection of works*. Ushkalov, L. (Ed.). Kharkiv: Publisher Savchuk O. O. [In Ukrainian].
- Taylor, C. (2002). What's wrong with negative freedom. In *Liberalism: Anthology*. K.: Smoloskip, 603-620. [In Ukrainian].
- Tkachuk, T. S. (2011). Value-humanistic potential of volunteering. *Science and education*, 2, 52-55. [In Ukrainian].
- Thomas Aquinas. (2003). *Commentaries on Aristotle's "Politics"*. Kishlyuk, O. (Trans.). Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
- Thoreau, G. D. (2020). *Walden, or Life in the Woods*. Attic, I. (Trans.) Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].
- Toftul, M. G. (2014). Epicurus. In Toftul, M. G. *Modern dictionary of ethics*. Zhytomyr: Publication of Ivan Franko ZhDU, 132-135. [In Ukrainian].
- Toftul, M. G. (2014). Schopenhauer Arthur. In Toftul, M. G. *Modern dictionary of ethics*. Zhytomyr: Publication of Ivan Franko ZhDU, 397-399. [In Ukrainian].

Fichte, J. G. (2000). What is a nation in the highest sense of the word. Popovich, E. (Trans.). *Nationalism: an anthology*. Kyiv: Smoloskip, 46-55. [In Ukrainian].

Kharchenko, S. Y., Pesotska, O. P., Kratinova, V. O. (2008). History, theory and practice of the volunteer movement in Ukraine. Luhansk: DZ "Luhansk Taras Shevchenko National University" [In Ukrainian].

Cicero, M. T. (2019). *About laws. About the state. On the nature of the gods*. Litvynova, V. (Trans.). Apriori. [In Ukrainian].

Yas, O. V. (2013). FEUERBACH Ludwig-Andreas. *Encyclopedia of the History of Ukraine*: Vol. 10. Smoli, V. A. (Ed.) Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Fejierbakh_L [In Ukrainian].

Esping-Andersen, G. (1990). The Three Political Economies of the Welfare State. *International Journal of Sociology*, 20(3), 92-123.

Grotius, H. (2012). *On the Law of War and Peace*. New York: Cambridge University Press.

Kant, I. Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? *Berlinische Monatschrift*, 12, 481-494.

Stirner, M. (2020). *Der Einzige und sein Eigentum*. Göttingen: LIWI.

Zinchenko, V. & Boichenko M. (2022). Buddhist economics as a return to a rational model of economic management. *The Journal of Philosophical Economics: Reflections on Economic and Social Issues*. XV (1), 227-244.

Rostyslav Drapushko

Pro-rector, Mykhailo Drahomanov State University of Ukraine, Kyiv, Ukraine; e-mail: ronadr1502@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3089-5349>

Oleh Iliuk

Post-Graduate Student, Mykhailo Drahomanov State University of Ukraine, Kyiv, Ukraine; e-mail: ilyuk1987@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0796-8797>

Formation of the philosophy of the volunteer movement as a theoretical basis for a special understanding of freedom

Absract

Freedom appears as the good will and free choice of a citizen when he reveals himself as a volunteer. In addition, volunteering is always aimed at the common good and is an important and responsible work, despite the fact that it cannot be forced. It is time to understand that volunteering is not dedicated to secondary or secondary social affairs, such as caring for sick street animals or environmental movements, but concerns the very meaning of social life as a sincere desire to do good for others and care for the creation of the common good – regardless of mercantile interest and selfish motives. Volunteering shows that the most important things in interacting with other people cannot be measured by money or the demands of power. The entire history of philosophy adds important meanings to the understanding of specific freedom as it ultimately manifests itself in the volunteer movement. The philosophy of the volunteer movement is a practical philosophy of freedom. Philosophical rethinking of research on human freedom as a citizen and as a participant in other social relations, which has been carried out in the history of philosophy since ancient times, should be carried out. In this article, only the main ideas that are significant for the philosophy of the volunteer movement today and which were formulated in different periods by the classics of philosophical thought in the world and in Ukraine are marked with dotted lines. In antiquity, the conceptualizations of freedom by Socrates and his followers, as well as representatives of Epicureanism and Stoicism, in the Middle Ages – by Saint Augustine, Thomas Aquinas, later – by Martin Luther and Erasmus of Rotterdam, in modern times – the concepts of civil liberties by Thomas Hobbes, Jean-Jacques Rousseau are important and others, the connection between freedom and consciousness is important in the philosophy of German idealism, the institutional principles of freedom are revealed in the philosophy of liberalism and pragma-

tism, modern political philosophy reveals the connection between individual freedom and its role in the development of communities. The study of freedom has played an important role in the development of Ukrainian philosophy since at least Hryhoriy Skovoroda. Modern researchers have devoted research to the subject of volunteering in the fields of psychology, social work, political science, and other social and humanitarian sciences, while philosophical studies of freedom from the point of view of analyzing the volunteer movement are just beginning.

Keywords: *philosophy of the volunteer movement, volunteering, freedom, goodwill, free choice.*